

Argentinië's cocktail van populisme en revolutie

Toen kroonprins Willem-Alexander zich verloofde met Máxima Zorreguieta was Jan Edward Craanen ambassadeur in Argentinië. De discussie over het verleden van haar vader drukte hem met de neus op de tragische Argentijnse geschiedenis. In zijn boek *Ooit hadden we een vaderland* beschrijft Craanen in detail hoe in Argentinië een militaire dictatuur kon ontstaan die met een ijzeren vuist optrad.

🗨️ Jurgen Tiekstra 🗨️ Ruud Pos

Als ambassadeur moet je soms schipperen. Jan Edward Craanen was hoofd van de Nederlandse ambassade in Buenos Aires toen in maart 2001 kroonprins Willem-Alexander zich verloofde met Máxima Zorreguieta. Máxima's vader was op dat moment lobbyist voor de Argentijnse suikerindustrie. Maar ook was hij staatssecretaris van Landbouw geweest ten tijde van de militaire dictatuur van eind jaren zeventig. Dat regime had op grote schaal politieke tegenstanders ontvoerd, gemarteld en omgebracht. Aangezien Zorreguieta daarvan geweten moet hebben, besloot de Nederlandse regering dat hij geen gast mocht zijn op het huwelijk van zijn dochter in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Niet alleen dat: ook mocht Jan Edward Craanen hem niet uitnodigen op de jaarlijkse Koninginnedagreceptie in de ambassade in Buenos Aires.

Craanen zat ermee in zijn maag. Hij snapte het besluit. Tegelijkertijd diende hij als ambassadeur de Nederlandse handelsbelangen te beschermen. Warme contacten zijn dan cruciaal. En behalve Zorreguieta liepen er in Argentinië wel meer hooggeplaatste figuren rond die onder dictator Videla gewerkt hadden. Neem Domingo Cavallo, in 2001 de minister van Economische Zaken. Iemand als Zorreguieta mocht weliswaar niet komen, maar Cavallo kreeg wél een uitnodiging voor de receptie.

„Cavallo was op dat moment een fameuze minister”, vertelt Jan Edward Craanen, gezeten in een restaurant niet ver van zijn huis in Den Haag. „Hij werd door het Internationaal Monetair Fonds uitgenodigd, hij moest naar Rusland om daar tijdens de economische crisis te

vertellen over het Argentijnse economische wonder van de jaren negentig. Die man nodigden wij natuurlijk ook uit, want je wreef je in je handen als je hem op je receptie had. Maar Cavallo was ten tijde van de militaire dictatuur staatssecretaris van Binnenlandse Zaken. Nou, dan zit je nog een stukje dichterbij alles wat met repressie te

Mijn generatie is heel lichtvaardig geweest om geweld te rechtvaardigen als de intenties goed waren

maken heeft dan als je staatssecretaris van Landbouw bent.”

In 2012 nam Craanen afscheid van de diplomatieke dienst en besloot hij het boek te schrijven dat hij al jaren in zijn hoofd had: *Ooit hadden we een vaderland, het verdriet van Argentinië*. Zijn boek gaat niet over de affaire-Zorreguieta, want zijn ambitie was groter: hij probeert te schetsen hoe het kon dat er in Argentinië tussen 1976 en 1981 een militair regime aan de macht kwam dat zoveel terreur uitoefende op zijn eigen bevolking. Het is een complexe historie, ingebed in de geschiedenis van heel Zuid-Amerika. Met Amerikaanse hulp kwamen daar in allerlei landen militaire dictaturen

tot stand, waaronder in de buurlanden Chili, Brazilië en Uruguay.

Rond 1900 was dat nog ver weg. Argentinië behoorde tot de rijkste landen ter wereld, met zijn vruchtbare pampa's en olie- en gasvoorraad. Miljoenen Europeanen emigreerden naar het Zuid-Amerikaanse land, dat in de jaren dertig evenwel hard getroffen werd door de economische crisis. In die periode vol malaise begonnen zich nationalistische denkers te roeren die bewonderaar waren van Benito Mussolini, op dat moment de fascistische leider van Italië. Onder hen ene Juan Domingo Perón, de 'kolonel van het volk', die in 1946 president werd. Hij was een man die een massabeweging creëerde en een persoonlijkheidscultus vestigde, als bestrijder van het kapitalisme en het Angelsaksische imperialisme. Craanen noemt hem consequent een 'volksman', iemand die Argentinië zelfs veertig jaar na zijn dood nog altijd verdeelt.

Alarmbellen

Perón was een zuivere populist, zegt Craanen. „Dat begint ermee dat hij zich de vertegenwoordiger voelde van het volk, en zijn politieke tegenstanders waren dus de elite. Sterker nog: zij waren eigenlijk geen politieke tegenstanders, maar 'vijanden van het volk'. Daar zie je ook een parallel met nu: Perón vertegenwoordigde de mensen die zich niet vertegenwoordigd voelden in het politieke systeem. Hij was een linkse populist die gemarginaliseerde, arme Argentijnen aansprak. Dat ging op een bepaald moment zo ver dat hij zijn politieke tegenstanders, de antiperonisten, 'gorilla's' noemde. Wanneer een politicus zijn tegenstanders namen van dieren geeft, moeten alle alarmbellen afgaan: in

Cuba werden de politieke tegenstanders gusanos (wormen) genoemd, in Rwanda kakkerlakken, in nazi-Duitsland waren Joden ratten. Dan krijg je de ontmenselijking van de politieke tegenstander. Dat eindigde met een uitspraak uit die tijd als: 'Voor de vrienden alles, voor de vijanden zelfs geen gerechtigheid'. Je krijgt een enorme polarisatie in zo'n land, en daar ligt een belangrijke reden voor wat er in de jaren zeventig zou gebeuren.

Een tweede reden is de linkse revolutionaire geest die in de jaren zestig over de aardbol begon te waaien. Craanen studeerde op dat moment aan de Politiek Sociale Faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Hij en zijn medestudenten lazen bladen als *Vrij Nederland* en *De Groene Amsterdammer*, waarin met sympathie werd geschreven over linkse militante groeperingen over de hele wereld. In 1959 vond de Cubaanse revolutie plaats: het was de linkse rebel Fidel Castro, met hulp van de Argentijn Che Guevara, als eerste gelukt om een zittend regime omver te werpen. Guevara werd een wereldwijde held, die de marxistische revolutie mondiaal wilde verspreiden. In Cuba kwamen trainingskampen waar linkse revolutionairen werden opgeleid, onder wie ook veel Argentijnen.

Die gewelddadige Cubaanse revolutie - met als einddoel een socialistische, egalitaire samenleving - moest ook in andere landen in Latijns-Amerika plaatsvinden. In Nederland werd geestdriftig meegeleefd, vertelt Craanen: „Mijn generatie is heel lichtvaardig geweest om geweld te rechtvaardigen als de intenties goed waren. Dat is eigenlijk de tragedie van mijn generatiegenoten: wij spraken daar heel makkelijk over vanuit de veilige Nederlandse situatie, terwijl veel jonge

Argentijnen die datzelfde gevoel hadden het met hun leven hebben moeten bekopen.”

Banneling

Begin jaren zeventig leefde Perón als politieke banneling in het Spanje van de dictator Franco. Onder zijn aanmoediging ontstonden ook in Argentinië linkse guerrillagroeperingen, waaronder de Montoneros en de ERP: zij pleegden aanslagen op vakbondsleiders, politieagenten, militairen, politici. Toen Perón in 1973 als president terugkeerde, leek aan al dit geweld een einde te komen. Maar al snel bleek hij zijn grip kwijt op de guerrillero's. „Heel veel mensen denken dat de Montoneros

De militaire terreur kwam vanuit de staat, terwijl die de rechtsstaat moet waarborgen. Dat maakt het geweld vele malen erger

streden tegen de militaire dictatuur", zegt Craanen. „In de jaren zestig klopt dat inderdaad, maar in 1973 kwam Perón dus terug naar Argentinië en won hij de verkiezingen met 62 procent. Hoe veel meer democratische legitimiteit kun je hebben? Toch namen de Montoneros, omdat zij helemaal niet geïnteresseerd waren in wat zij de 'formele democratie' noemden, de wapens weer op. Twee, drie dagen na de verkiezing van Perón schoten ze zijn rechterhand, een vakbondsleider, overhoop. Daarom zeg ik dat zij een belangrijke medeverantwoordelijkheid hadden voor het geweld in die jaren zeventig.”

De militaire staatsgreep van

Het regime van Videla werd in het buitenland expliciet gesteund met nieuwe leningen. De Nederlandse regering liep voorop

Videla in 1976 had als doel een einde te maken aan de wanorde in Argentinië. Internationaal werd zelfs welwillend gereageerd op de machtsgreep. „Gezegd werd: het is zó'n chaos daar met die peronisten. Ook een grote meerderheid van de bevolking stond achter die staatsgreep. Wat wil je ook in de situatie van toen: in 1975 had je vijf politieke moorden per dag, elke dag iets van drie bomaanslagen.”

Nederland

Het nieuwe regime werd in het buitenland expliciet gesteund met nieuwe leningen. „De Nederlandse regering liep voorop”, zegt Craanen. „Er is in die tijd een enorm

Curriculum Vitae

Naam

Jan Edward Craanen

Geboren

in 1947, op Texel

Opleiding

1964-1971
Politieke en Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam

Werk

1990-1994
Directeur van het
Institut Néerlandais in Parijs
1998-2002
Ambassadeur in Argentinië
2002-2006
Ambassadeur in Polen
2008-2012
Ambassadeur in Zweden

als jij aandacht vraagt voor het geweld van die guerrillero's, praat je eigenlijk de terreur van de militairen goed. Maar als iemand een bom heeft geplaatst, rechtvaardigt dat niet dat je hem ontvoert, in een clandestien kamp zet, vermoordt en in zee gooit. Dat blijven abjecte misdaden. De militairen hebben meer slachtoffers gemaakt dan de guerrilla. Maar het onderscheidende verschil is dat de militaire terreur kwam vanuit de staat, terwijl die de taak heeft om de rechtsstaat te waarborgen. Dat maakt dat geweld vele malen erger.”

De kans op een nieuwe militaire staatsgreep is anno 2017 bijzonder klein geworden: het militaire budget is in de jaren negentig gehalveerd en de dienstplicht is afgeschaft. Wel blijft het splijtende populisme een belangrijke factor in de Argentijnse politiek. De peronistische partij, de Partido Justicialista, blijft een hofleverancier van presidenten. Zoals Craanen schrijft in zijn boek: „Weinig volken laten zich zo gemakkelijk verleiden door de sirene van het populisme als het Argentijnse. Het blijft geloven in zelfbenoemde verlossers die gouden bergen beloven, om daarna steevast bedrogen te ontwaken uit de populistische droom.”

Non-fictie

Ooit hadden we een vaderland

Jan Edward Craanen

Uitgeverij
Podium,
€ 21,50

krediet geweest. Dat had te maken met een pijpleidingproject, waar Boskalis later nog bijna failliet door is gegaan.”

Ook opvallend: in 1978 speelde het Nederlands elftal in Buenos Aires de WK-finale tegen Argentinië. Pal achter het voetbalstadion lag de marineschool ESMA, die toen dienst deed als martelcentrum.

In Nederland bestond weinig aandacht voor de gewelddadige rol van de guerrillero's, zegt Craanen. Dat hij die wel benadrukt, wil niet zeggen „dat je de terreur van die guerrilla-organisaties op dezelfde vuur mag zetten als de staats terreur van de militairen. Ik was bang dat mensen tegen mij zouden zeggen: